

NÖVÉNYEK SZEREPE A NÉPI GYÓGYÁSZATBAN TAKTASZADÁN

SZABÓNÉ FUTÓ RÓZSA

Taktaszada Borsod megye szerencsi járásában, a Takta folyócska jobbpartján fekvő község, 2400 magyar nyelvű lakossal.¹ A község határa 4500 k. hold, részint a *Harangod* síkságán, részint a *Taktaköz* területén, oly kedvező helyen, hogy a magyar flóra hat főcsoportja közül négy főcsoport növényei jelentős mennyiségben tenyésznek itt.² A községnek a múlt időkben sem volt gyógyszertára s jelenleg sincs, a népi gyógyászathoz értők számára a határban, mezőkön, réteken, mocsarak mellékén, szikes gyepeken volt a nagy patika. A tudomány pontosan meghatározta, hogy melyek a gyógynövények, de a taktaszadai népi gyógyítók részére ez a meghatározás nem mindig irányadó. Van számos gyógynövény, melyet ők nem tartanak annak, viszont vannak olyan növények is, melyeket a tudományos meghatározás nem sorol a gyógynövények közé, de a taktaszadai népi gyógyászat mégis gyógynövényként használja. Sőt van olyan növény is, melyet a tudomány a gyógyításra nemcsak alkalmatlannak tart, de egyenesen károsnak, mérgezőnek, életveszélyesnek minősít, de a taktaszadai népi gyógyászat ennek ellenére gyógynövényként alkalmazza, gyógyító hatásúnak tartja.

Taktaszadán a népi gyógyászatot részint a környék nevezetes *tudós embe-
rei*³, valamint *tudós asszonyai*⁴ gyakorolták, ezeket hívták a betegekhez, vagy ezekhez vitték a sínylődőket. De ha a népi gyógyászatnak nem voltak is olyan kimagasló nevezetességei, mint pl. Tizsalucon, vagy Hernádnémetiben, azért Taktaszadán is számosan tudták alkalmazni a népi gyógymódokat, voltak tapasztalt *kuruzsnénikék*. Régen a legtöbb családban, vagy annak rokonságában volt valaki, aki értett a gyógyításhoz és ismerte a gyógynövényekből készült orvosságok receptjeit. Sok-sok ilyen recept volt a múltban s mint az ének szájról szájra szállt, terjedt, öröklődött, hagyományozódott nemzedékről nemzedékre a gyógynövényekkel való gyógyítás titka. A receptek közül sok elfelejtődött az idők folyamán. A lakosság most már könnyen hozzájut a hivatásos orvosok által rendelt gyógyszerekhez. A legtöbb taktaszadai háznál ma már nincs tárolva gyógynövény, kevés ma már az olyan padlás, ahol szép rendben száradnának a gyűjtött növények. Az ifjabb nemzedék elfelejtette, vagy babonás régi kuruzslásnak tekinti sokszor a gyógynövényekkel való gyógyítást.⁵

Az alábbiakban a Taktaszadán használt gyógynövények kataszterét találja az olvasó. Adatközlőim mind hatvan éven felüliek voltak. Hálás köszönet nekik, hogy a taktaszadai népi füves gyógyászatból a teljes elhervadás elől

megmenthettünk még valamit. Saját szavaikkal mondják el ők, hogy mi a növények szerepe a népi gyógyászatban Taktaszadán. Adatközlőim: Balog Gusztáv 73 éves, Balog Gusztávné Csizik Erzsébet 66 éves, Barcsa Dezsóné Nagy Mária 69 éves, özv. Borbély Istvánné Fekete Irma 87 éves (meghalt 1974-ben), özv. Bodnár Ferencné 77 éves, Budai Barna 62 éves, Céli Jánosné 73 éves, Csonka József 69 éves, özv. Hajdú Józsefné Zagyi Ilona 83 éves, özv. Láncki Józsefné Nagy Jolán 77 éves, B. Nagy Sándor 64 éves, özv. Pap Andrásné Bojsz Mária 77 éves, özv. Pásztor Jánosné Kosztrob Julianna 92 éves (meghalt 1970-ben), özv. Rácz Béláné Szabó Anna 88 éves, Vajtó Bertalanné Pásztor Julianna 61 éves.

Növények felhasználása gyógyászati célokra

Akác. Az akácvirágot megszedni, üvegbe lekötni, lepecsételni, úgy hagyni 2—3 hónapig, míg el nem enyésződik. *Dagadásoknál* egy evőkanállal inni és meggyógyul. *Reoma* ellen is jó, meg *vízibetegségre* (Balog Gusztáv). Megszedem egy üvegbe a virágját, elásom, ott megrohad. Ha fáj az ember keze, lába, akkor avval bedörzsölni. A Fridman Ali⁶ mindig járt orvosokhoz. Hiába. Én adtam neki ebből egy féllitert. Azt használta és úgy meggyógyult, hogy tudott járni és adott nekem érte egy szép kendőt (Borbélyné). *Köhögéstől* jó teaként (Barcsáné).

Ánizs. Teának használják, *szélhajtó* és a legfinomabb gyerektea (Láncki-né). Ha a tehennek, vagy a disznónak megy el a *másza*, akkor megdaráljuk s korpába megetetjük és ez elhajcsa tőle a *mássát* (Balogné).

Bazsalikom. Köhögés ellen használjuk a teáját (Balog G.). Valamikor a köztökdésemhez⁷ szúrtam és egész nap éreztem a szagját (Pásztorné). Összetéve piros kukorica, borsfű, bazsalikom, büdöskő virágja, ezt parázstűzre tenni és *folyosó orbánc* ellen füstölni. Éngem is füstölt véle Horvát Julcsa néni és jobban lettem (Barcsáné).

*Beléndek.*⁸ Teának főzik *hasogatás* ellen idősebb nőnél. Meg *belén magot* parázsra rátettük, két szippantás, oszt elállt a fogfájás (Barcsáné). Hogyha *féreg* vót a fogba, kiesett tőle. A szíki gyepen szedtük. Ezt nem lehet hozzátenni semmihez, ezt külön szárítsuk (Lánckiné). Beléndekgyökér *jány rontásához* való, meg kell szárítani, megdarálni, oszt süteménybe beadni neki (Balog G.).

Benedekfű — *áldottfű.* A disznónak ha nem vót étvágya, vagy a szarvasmarhának elállt a *kérője*, megfőzték és megittatták, vagy beleöntötték (Balogné). A Takta mentin a *cigánygödör*nél nő. Kiszakítottuk a levelit és a benne levő vízzel a kezünket megmostuk (Lánckiné).

Bodza. Virága köhögés ellen jó, meg vérzéscsillapító (Balog G.). Erőssen *izzasztó* a teája, köhögéstől jó (Ráczné). A néném az urának lekvárt főzött belőle, mer olyan *kehes* volt. Minden reggel egyomorra egy kanállal evett belőle (Borbélyné). Lehet használni gyógyításra még a bodza fáját is. A fáját le kell kaparni és megfőzni és a levével megmosni a *nyílt sebet*, aztán a bodzafát megfőzni, cukorral vegyíteni, szita visszáján megszitálni, timsót is összekeverni véle és a *sebet begörni*. Három- négy nap alatt meggyógyul tőle. Nekünk két sebesült lovunkat így gyógyította meg Szabó bácsi Németiből. Lemosta a sebüket bodzafa levével, bepergette s meggyógyult a Szedres is, a Sári is. Teljesen meggyógyultak (Barcsáné). Nagyon jó csizmatisztítószer a leve. Átszúrtuk egy

literes üvegbe és olyan szép lett tőle a csizma, mint a boksztul (Pásztorné).

Bojtorján-keserűlapu. Keserűlapu, vagy bojtorjágyökér használódik hajnövesztő szernek. Ha a gyökér főzetjébe mossa valaki a haját, olyan lesz, mint a selyem (Láncziné).⁹ Keserűlapuval a dagadt lábakat be kell rakni, oszt lelohasztja (Borbélyné). Ha valaki *gyomorfájós* vót, megmosták, jól megszappanozták és a hasára egy keserűlapút tettek a színivel és többször megismételték, mikor már nem eleven vót a lapu (Balogné). Daganat ellen úgy kell használni, hogy a laput zölden leszedjük és beborogatjuk, ahol fáj. Lehet tepsibe megfonnyasztani is és a fehér hátával a gyerek hasára tenni. Nagyon jó a *hasfájás*-tul, bélhuruttól, szívó hatása is van (Barcsáné). Égésre, vagy vágásra jó (Pásztorné).

Boldogasszony lapu vagy lapos menta. A templomkertbe is van. Gyomor-fájástul van ez (Borbélyné). Szagos a levele. Nagyon jó szívó és forrasztó hatása van (Ráczné).

Borsfű. Börpörsenések, *kiütések* ellen használják, szárítva teának (Balog G.). Ha orra fáj valakinek, evvel megfüstölik. Jó hatása van (Barcsáné). *Szempárolgásra* jó. Hallottam, hogy agykéreg érlemeszesedés ellen jó, ezzel kell párolni (Ráczné).

Cickafarkfű. Szadán ezt úgy hívják, hogy *egérfarkkóró*. Virágját, különösen levelét összetörve, zölden sebgyógyításra, vágásra használták (Láncziné). 1916-ban a szecs kavágó elvágta az ujjam, az anyám gyógyította meg, orvos nem is látta, mégis jól meggyógyult: az *egérfarkkórót* összetörve, óhájjal összekeverve rátette a sebre (B Nagy S.). *Flastromot* csináltak belőle, vegyítve útilapuval, összefőzve és méhviaskot is tettek bele, rákenték túllre és azt tették a sebre (Ráczné).

Csalán. Teának iszom, mikor köhögök. Úgy felszedi a *flegmát*, úgy kitisztítja az embert, nem is tetszik gondolni (Borbélyné). Tüdőbetegek teának használják (Balogné). Kis malac ha *himlős*, megéttetik véle (Barcsáné). Vót, aki a köszvényes lábát bedörzsölte, itt vót a Bodolai, az beverte csalánnal és használt neki (Pásztorné). Hajnövesztőnek van elismerve. Összevágják apróra, felfőzik, ecettel vegyítik és a hajmosó vízbe teszik, *hajhullástul* is jó (Ráczné). (10)

Cseresznye. A cseresznyeszár főzete még a *vérhasban* levőket is gyógyítja. Gyerekeknek is kitűnő, igen jó (Ráczné).

Csicsóka. Itt is van a kertbe. Főztünk belőle marhalevéllal és az a *kilist*, vagy *támadást* meggyógyítja (Borbélyné).

Csikorka. Csikorka, cintónia a Bodnár Ferenc kertje végén terem. Keserű, mint a méreg. *Tüdőbetegek* teát csinálnak belőle (Láncziné).

Csipkerózsza. Bogyója teának *vérszaporító* (Balog G.). Vesebántalmakat is szüntet (Barcsáné).

Csombormenta — mocsári menta. Vadmentolnak hívjuk, szép kéket virít, a Zábrácki kertbe sok van. Teának használják, meg a szobába tesszük, mer jó illata van (Láncziné). Köhögéstul jó a teája, meg a szaga is jó (Balogné). *Vízi menta*, és székfűvirág forrázatát használták porcelválásra, daganatra, ezt tették borogatásra (Ráczné). *Tyúktetű* ellen is jó (Barcsáné).

Csüngőbeléndek — farkasbogyó. *Fülrestség*nél párolgásra használták (Balog G.).

Dió. Tüdőbetegnek jó a dióhéj tea (Láncziné). Nem láttam, olyan varas vótam s a diófa levelit megfőzték, avval mosták (Céliné). Megfőzni a zöd diófalevelet és a haját avval mosni, ha korpás a fej. Ha még szép haját látott valaki, olyan fényes tőle a haj, mint a selyem (Pásztorné).

Erdei pajzsika. Meg kell szárítani, megfőzni, jó szélhajtó (Balog G.).

Ezerjófű. Valamikor fürdőt csináltak a *sorvadásos* gyerekek meg a *szemmel vert* gyerekek s a fürdőhöz kellett *százezerjófű* is (Pásztorné). Embernél, állatnál étvágyjavító (Balog G.).

Édesgyökér. Megszárított gyökerét megdaráljuk s cukorbeteg teába igya meg. Gilisztahajtó is (Balog G.). A gyerek nyakába kötik, oszt rágja, hamarabb kigyön a foga (Pásztorné).

Farkasalma. Sebre teszik, szárítja a sebet. Jó a *tályogra*, *kilisre*, *tarlómérgezésre*. Megfőzni és levével a sebet belocsolni és lapujával berakni (Barcsáné). A *csonttályogot* is gyógyítják vele. Mindég vót a padon, hogy ha megvan szorulva a nép, legyen (Pásztorné). Ha a tehénnél *fehértályos* vót, akkor ennek a levével piccolták a tehenet. *Gyulladás* ellen is jó (Láncziné).

Fátyolvirág. Meleg vízbe áztatják és akinek *csipás* a szeme, ennek a levével mosogatja és megtisztul a szem (Balog G.).

Fehér árvacsalán. Megszárítják, fehércselédnek nagy vérzésnél vérzés-csillapító (Balog G.). Az öreg Tasonyi néni fehér árvacsalánt, meggynek a szárát, birsalma levelit, ezt a hármat összevagdalta és teának használta fejfájás ellen (Barcsáné).

Fehér lilium. Virágát csak úgy rátették a sebre, szívó és forrasztó hatása van. Régen pálinkába tették a levelét és érlelték és avval a fehérliliumos szesszel szépítették magukat (Ráczné). Vágásra használtuk a levelét, nagyon hasznos (Pásztorné).

Fehér mályva. Torokfájásnál ennek a teájával kell öblögetni (Balog G.). Régen *tályogra* használták. Megfőzték a gyökerét és annak a levével borongatták. A teáját úgy használják, hogy a gyökerét apró kockára megvágják, megszáritják, egy kávé kanálnyit megfőznek négy deci vízbe, azt szétöntik háromfele. Akinek nagy gyomorfájása van, ezt reggel, délbe, este megitatják. Ha izesre akarja, egy kis mentollevelet, vagy virágot tesz bele. Ez olyan, mint a tiszta víz. Ha az embernek vannak köhögései, ha ezt a teába teszi egy hétig, akkor elmúlik a köhögése. A híd mellett a parton, meg a Zábrácki tanya alatt is terem (Láncziné). Szegény anyám itatta a tehénnel, hasmenés ellen (Balogné). A tövét meg kell pucolni és édes tejbe megfőzni s azt a sebre tenni. A fürdője meg aranyér ellen jó (Barcsáné). A gyökere megfőzve, mézzel vegyítve köhögéstől kitérő szer (Ráczné).

Fehér üröm. Asztmánál használjuk. — Fúlok! — Fehér ürömöt igyál (Barcsáné). Piros borba tették gyomorfájás ellen. Egy kis stanecliba teszik s úgy teszik a borba (Borbélyné). Szokták gyomorfájástól. Az apjokomnak ott vót beáztatva egy üvegbe minden reggel, abból ivott (Pásztorné).

Fekete nadálytő. Ha eltört valakinek a keze, a nadálytő gyökerit megfőztük édes tejbe, sint csináltunk, bekötöttük vele, mint ahogy most gittelnek az orvosok és meggyógyult. Ez alatt nem dagadt meg, mer ez szitta (Borbélyné). Rengeteg van a rétségen. *Csontgyengéknek* jó borogatásra (Láncziné).

Fenyő. Megkell főzni egy félliter vízbe három kis gallyat és belelegzeni és ez fullástól jó (Barcsáné).

Fodormenta. Az Alsóréten rengeteg van, teának használjuk. Jószagú tőle a helység (Láncziné). Teának szedték csomóra, köhögéstől (Pásztorné). Levelének a forrázata kitűnő szer hasfájás, felfúvódás ellen (Ráczné).¹¹

Fűzfa. Szomorúfűz levelét megfőzni, a gyerek fürdőjébe tenni, abba megfürdetni s levézetével bepakolni s mikor jól átpárolgódott, akkor dunnába kiizzasztani s másnap nem köhög a gyerek. Bénik néni Szerencsen mondta, hogy esetleg háromszor is kell fürdetni, ha erősen benne van a betegségbe, de az én gyermekemnek egy fürdetés is használt (Láncziné). Jó a paralízis ellen. Például az unokám paralízis lett, a szomorúfűz lehúzott haját megfőztük fürdőnek. De olyan törvénye van, hogy csak egyszer lehet fürödni benne (Barcsáné). A fűzvirág teája szemfájás ellen jó (Balog G.). Szomorúfűz vesszőit összecsavarják, a beteg tehén szájába szorítják, a végeit felkötik a szarvaira, kénytelen rágni azt a savanyú vesszőket és feladja a *kérőjét* (Budai Barna).

Gyöngyvirág. A virágát megszedtem, megszáritottam, üvegbe beleengedtem, megtöltöttem borral és én azt zsebkendőbe töltöttem és szemet törölgetni használtam. Az unokának a szemét kitörölgettem kétszer, nem volt tovább gennyezés. Picit szoktak belőle nyelni is, szíverősítésre (Láncziné). Méreg ez, a virágát beáztatják és a levét szédülés ellen, szívfájás ellen bedörzsöléssel használják (Balog G.). A gyöngyvirágot megszáritani, aztán ecetbe tenni és akit a köszvény hasgat, avval kenegetni. De ösmertem olyant is, akinek a gyomra fáj és éhgyomorra egy-egy fél kávéskanállal bevett, vagy rácsepegtetett kockacukorra és úgy nyelte be és meggyógyult. Máskülönben olyan méreg ez a virág, hogy nekem tíz libámat ölt meg (Balogné). Leszedődik, vízbe beázik, oszt akkor ecetet öntenek rá. Egy liter vízhez egy kanál ecet kell, az osztán kiforr. Szívbetegnek belelegzeni, meg gyenge szervezetűnek nagyon jó (Barcsáné). A gyöngyvirágot úgy szoktuk megcsinálni, hogy egészen megszáritjuk s bort öntünk rá s abban megérik, olyan szagos, mint azelőtt. Ájulástól, gyomorfájástól igen jó orvosság, próbáltuk (Pásztorné).

Harmatfű. Szoptatásnál, ha nincs elég tej, a teája tejképző (Balog G.).¹²

Hárs. Teának most is szedett az Eta gyerek. Nátha ellen igen jó (Céliné). Elismert köhögés elleni szer (Ráczné).

Ínfű. Van, akinek összezsugorodik a lába, az inak összehúzódnak. Szedik az *innyújtó fűvet*, tőgyfás erdőbe lehet jobban találni és megfőzik fürdőbe és ebbe fürösztgetik. Onda Józsinak is ez gyógyította meg (Balogné).¹³ A gyökerit főzik, jó *innyújtásra* (Borbélyné).

Kakukkfű. Még *tüdőgyulladástól* is jó, ha a *tüdő* pettyeges, még azt is kigyógyítja, ez annyira reagál, ez még sokkal jobb, mint a mentafű (Balogné). Teája a szívasztmásnak legjobban használ (Barcsáné). Még *szamárköhögéstől* is jó a teája. Ólba is tesszük, tyúktetű ellen (Pásztorné).

Kamilla. Az én uramnak vót a nyakán olyan nagy *kilise*. Arra *székfűvirág*got, aztán csicsókát, kerek mályvalevelet, marhalevellaput összefőztem és ez ki is fakasztotta. Sok mindenre jó, különösen a májusi *székfű*. Ha valakinek a szeme véres, azzal borongatják, ha a füle fáj, a fülébe cseppentenek (Borbélyné). Százféle betegségre jó. Fültőmirigygyulladásom vót, egy párszor meg-

párgoltam, megszűnt. Vót egy kis unokám és himlőbe vót s korán felkelt a betegségéből, jött hozzánk a tanyára. Csak feltűnt, hogy a gyerek szemefehérje tiszta piros vót. — Mi lelte a szemedet? — Ó mondta: Nem bírom a szemem kinyitni, annyira hasít. Kamillával félmelegen megborongattam, majd jó félóra múlva aszongya a kis unokám: — Mán ki tudom nyitni a szememet! — Van, aki víz helyett is issza (Balogné). Minálunk mindég van. Jó a gyereknek hasmenés ellen. Ha hull a haja, ki kell mosni a fejét székfűbe. Szemfájás ellen borogatásnak is jó (Barcsáné). *Fekélytűl* is jó (Pásztorné). *Gyomorfájás* ellen, kis mennyiségben, *felfűvódás* ellen, bélbajoknál jó. Enyhe hashajtó is. Külsőleg sebek gyógyítására érlelő (Ráczné).

Kapotnyak. Itten a kanálnál, a *Pótlék* végén nő ilyen. Sebekre használják, forró vízbe mártják bele, megáztatják s a levelével kezelik. Még a levelet is ráteszik (Láncziné).¹⁴

Kányafa. Virágja fehér, hasonló a bodzavirághoz, a termése is egészen olyan állású, csak nagyobb szeme és mag is van benne, piros bogyója van neki, amit a gyerekek ettek. Elevenen lekvárnak kifőzik, vagy megaszalják teának. Tüdőbetegek, asztmások szokták használni (Balogné).¹⁵

Komló. Az anyósom feltett egy fazék vizet, felfőzte a komlóval, ezerjőfüvel, *koinkával*, vízi liliummal felfőzte s aztán azokkal a füvekbe kellett rakni a reumás testet (Láncziné).

Legyezőfű (koloncos). Vágásokra használják (Papné).¹⁷

Len. A lenmaglisztet megfőzik vereshagyma héjjal, *székfűvirággal* édes tejbe és azt rakják a sebre. Meggyógyítja (Borbélyné).

Lókerülő. Szép piros rózsája van. Ha ótvaras vót a gyerek, megfőztük a tövist és megmostuk véle, lement róla (Borbélyné).

Mák. Megfőzött az ember három gubót és három napig aludt a gyerek tőle. Sose csináltam meg többet (Balogné).¹⁸ Ha valakinek hasmenése van, meg kell szárítani a mákgubót és mozsárba összetörni, szítán áteresztetni és háromszor annyi cukrot hozzátenni, mint amennyi a mákhajpor és ebből naponta háromszor-négyszer egy-egy félkanálnyiit kell bevenni, megszűnik tőle a hasfájás, vagy a hasmenés. Lehet főzni három mákgubót egy borospohár tejbe és aztat számarköhögés ellen megitatni vele. Az öreg csordásné kommentálta nekem és a gyerek soha nem köhögött tovább (Barcsáné). *Aliatónak* mondják, gyerekeknek. Sok elalszik örökre. Nekem sok gyerekem vót, de soha nem adtam egynek se, soha (Pásztorné).

Meggy. A meggyfalevelet télen teának használják. Van olyan *gyenge tüdejű*, aki a dohányba is belevágja és egy kicsit illatos is és nem fojtja a dohányfüst annyira (Balogné). Teának *fullás* ellen jó (Barcsáné). Meggyszárat és cseresznyeszárat egybefőzni teának. Jó köhögéstől a gyerekeknek (Vajtóné).

Mezei sóska. A mezei lósóskát megfőzzük és a levit megitatjuk vérhas ellen és ha a tehen nem *kérődzik*, arra is jó (Borbélyné). Ha a tehen *vízcsömört* kap, attól jó, meg hasmenéstől. A magját leforrázva a tyúknak adom, igen szereti és jól tojik tőle (Balogné). A magjának a főzete vizelethajtó (Ráczné). Vérhastól a magját főzik és isszák (Papné). Mikor Pali hazajött Oroszországból vérhassal, azzal gyógyították. Rántottába tették neki, úgy ette (Pásztorné).

Mezei zsurló (kannamosó fű). Vesétől teának főzik (Papné). A *kannamosó-*

fű teáját gyomorfájás ellen használják (Láncziné). Akinek májbetegsége vót, ebből csináltak teát és azt ivogatta (Hajdúné). Köszvény ellen fürdőt csináltak belőle. Máskülönben a szarvasmarhának ártalmas, mert ha eszik belőle, fel-fújódik (Balogné). Fürdeni jó benne reuma ellen. Én is fürödtem benne (Barcsáné). Jó a teája annak, akinek a veséje fáj. Az apámnak mindig fáj a feje, vót nekem egy szütyővel (Pásztorné). A jószágnak, ha megrontották a tehenet, ettől visszajött a teje. A teáját itattuk vele s visszajött a teje, a vederbe adtuk a tehennek, mint a vizet, egyszer, kétszer. Én is főztem rontás ellen (Borbélyné).

Nadragulya. Egy nagy bokor van a testvéremnek Prügön. Ami bolondságot csinálnak a kiásásokor, ugyanazt a bolondságot mind megcsinálja az, aki a levit megissza. A sógornóm használta hasgatástúl is (Pásztorné). Ha megharagszik valaki egy lányra, ez rajtam történt és én magam csináltam... van ez a nadragulyatő. Ezt kiássuk. De ásás közbe, ahányszor ássuk az ásóval, erre vigyázni kell, úgy kell ám ásni, hogyhát én... úgy mongyuk, ilyen csúfságot csinálni, hogy akkor először levessük a kabátot, aztán levessük a másik ruhát magunkrúl. Akkor hozzáfogunk ugrálni, bak... közbe ásni kell... akkor hozzáfogunk hömpörögni, bakfittyet hányni, aztán levessük magunkrúl minden ruhát, tiszta meztelenre, mire kiássa az ember, oszt akkor, amit beszél, ugyanazt fogja az is beszélni, amit beszél ásás közbe az ember. Addig az ideig mindég hánnya, veti magárúl a ruhát, meg hömpörög, meg szaladgál, kiabál, kacag, mindenfélét elkövet, míg ássa... Akkor oszt megszáriccsa ezt a nadragulyatövet és akkor vagy pályinkába megétegi avval a jánnyal, vagy valami süteménybe, de legjobb azér csak itókába. Majd nemsok idő múlva a jánnak elkezd a feje megfájulni, aztán lázas, satöbbi. Nem hal bele. Eccer csak a jány hozzáfogott szaladni, oszt kiabált, szette hánnya magárúl a ruhát, tiszta meztelenre. Én étettem meg vele a nadragulyát, megszáritva. Ez úgy néz ki, mint a fekete nadálynak a gyükere. Olyan vastag, mongyuk, mint a szőlőgyüker, olyan rapsos, vagy mint a tormának a gyükere (Balog G.)¹⁹

Napraforgó. Akinek sok a gyomorsava, annak gyakran kell napraforgómagot enni, de még a pattogatott kukorica is sokat segít (Balogné). Megszáritják, megtörik és megeszik cukorral vegyítve. Lehet tökmaggal is. Giliszta ellen jó. Van az emberben ez az ici-pici giliszta (Barcsáné). Jó enni, mert savkötő (Pásztorné).

Nyúlzapuka vagy *nyúlárnyék.* A virágát megszáritva meg kell enni és kihajtja az emberbül a csömört (Balog G.). Csömörtül jó (Barcsáné).

Olajfa. Leestem a szekerrül, felugrott a vérem, Péter (a halál) mindenütt a nyomomba vót, hát ezt próbáltam, mer mondták, hogy jó magas vérnyomás ellen. Nekem jó vót (Barcsáné). Teát csinálunk belőle magas vérnyomástúl (Vajtóné).

Ökörfarkkóró. Teának használtuk (Borbélyné). Vágásra, sebekre használtuk (Pásztorné).

Pemetefű. A tötésen és a cigánygödörbe nő. Tüdőbetegnek csinálunk teát belőle (Láncziné). Régen azt mondták, hogy a tüdőbetegnek új tüdője nyöl tőle. De sok nem nagyon tudta használni, mer elvesztette tőle az étvágyát a keserősége miatt (Balogné). Teának használjuk fülősoknak, meg kezdő tüdő-

betegeseknek. Abból nem kell csak egy borospohárral, de égyomorra. Hoztam Legyesbényérül egy háttal (Barcsáné). Nagyon nagyon súlyos köhögéskor jó a főzete (Ráczné). Köhögéstől és a tüdőt nagyon gyógyítja, csak keserű, hiába cukrozzák (Vajtóné).

Petrezselyem. Akinek nagyon fáj az ágyéka, melegen evvel borongatják és akkor megindul a vizelete (Láncziné). Rásonyba laktam a kilencszázkilences évekbe, ott lakott Csorba Pálné falusi gyógyítóasszony. Elvezettek hozzá egy kislányt, semmitse látott. Azt mondta, hogy a petrezselyem zöldjét főzzék meg és amilyen melegen elállja, olyan melegen rakják a szemére. Egy hét múlva már a maga szeme világán jött el a kislány, addig az édesanyja vezette (Borbélyné). Vízholdyaghasítás ellen jó párgolni, ennek a párájára kell ülni a vederre s akkor ez használ (Balogné). Ha nem tudunk pisilni, felfőz az ember egy fazék vízbe petrezselymet, osztán ráuggol és az gyógyít (Céliné). Megfőzik teának fodormentával, fejfájás, szemfájás és huzat ellen jó (Céliné). Vizeletet hajtó. Tehennek a tögyit is jó párolni véle (Pásztorné). Használták májfolt ellen is. A zöldjét be kell áztatni és avval mosdani, mosakodni, jó hatású (Vajtóné). Egy öreg kisasszony mondta, hogy egy liter vízbe bele kell tenni petrezselyem zöldjét este és egy egész zsemlyét bele áztatni és másnap avval mosdani, kitűnő arcfinomító. Olyan is volt annak az arca, mint a harmat, öreg korában is (Ráczné).

Pipacs. Pipacsot meg búzavirágot teának csináltak, tüdőbetegeknek (Láncziné). Vértfolyás ellen használták: pipacsot, búzavirágot, meg a piros bazsarózsa virágot, meg a zöld dióhajat teának összefőzték (Balogné). Hallottam, hogy köhögéstől jó a pipacs levelének a teája (Ráczné).

Rozmaring. Náthától a füstjére kell hajolni (Láncziné). Teának használják (Pásztorné).

Sárga kövi rózsza. Régi nádas, vagy zsúpos házak tetején is terem. Ha valakinek a füle fáj, összetörve zölden ezt csepegtették a beteg fülébe (Balogné). Ha hasogatott a gyerek füle, ezt csepegtettem bele. A kertbe is ültettem, oszt ha kellett, vót a kertbe nekem, ott vót (Céliné). Az orrába ha var van valakinek, megfűstölik véle (Barcsáné).

Sulyom. Hogyha valakinek van valami olyan *támadás* a lábán, vagy a karján, vagy a testyén, akkor a sulyomnak a csücskéjét levágják és aztat bele szúrják és elmullik tőle, a vadhús is (Balog G.)²⁰

Szamártövis. Valami köhögéstől, vagy mitől használták (Pásztorné). Szép nagy lila virágja van, azt megszokták szedni, megszáritani és ha a gyerek számarköhögésbe van, egy gubót odateszünk félliter vízbe teának és azt többször itassuk a gyerekekkel. Megszünteti a számarköhögést. Jó ez még felnőtteknek is (Pásztorné).

Szarkaláb. Megfőzni levelestül, szárustul és evvel borongatni az ekcémás sebet, amilyen melegen csak elbírja. Ha pedig az egész testet fedi a seb, akkor fürödni kell a levibe és ez letakarítsa az egész bőrt (Balogné). Teát csináltunk belőle. Nyillalástól jó (Pásztorné).

Szeder. Teának használjuk, patikába is árulják köhögés ellen (Barcsáné). Kitűnő élvezeti tea (Ráczné).

Szőlőlevél. A sebre téve a vágást meggyógyítja (Borbélyné).

Tengeri hagyma. Borba eláztatni, míg elenyésződik. Egy kanállal egy nap, vízbetegség ellen jó. Patkányt is lehet mérgezni vele (Balog G.). Nyáron kiültetjük jó meleg helyre és hajt öt-hat sarjadékot és így szoktuk szaporítani, arrúl. Télen a lakásba kell tartani. A miénk fehér színű. A kis unokámnak tövis vót a lábába és ez harmadnapra teljesen kiszítta (Balogné). Vágásra használtuk, meg kiszítta a sebet teljesen. Nekem mindég vót az ablakba, Forrainénak még mindég van (Pásztorné).

Tisztesfű (Tarlóvirág). Kilirse jó. Fürdővízbe is főzték. Az anyósom mondta, hogy jó a szemverés ellen is (Barcsáné).

Tökmag. Van az emberben ez az ici-pici giliszta. Tökmag jó ellene. Én tíz deka tökmagot ettem meg mindennap (Barcsáné).

Tölgyfamakk. A makkot héjától megtisztítva meg kell pergelni, mint a kávé. Ledaráljuk, vagy összetörjük mozsárba. Mint a feketekávé, úgy megfőzzük és ha valaki hasmenésbe van, ennek a levit, vagy teáját megissza, nagyon jó orvosság, házilag (Balogné). A makk-kávé megpörkölik és mint a kávé, úgy megfőzik. Tápláló ereje van, gyenge egyéneknek (Ráczné).

Útifű. Megfőzni teának, meggyógyítja a gyomrot és meghozza az étvágyat. Sebekre is szokták tenni a levelit (Balogné). Sebekre jó, az én lábam is az gyógyította be (Pásztorné). Szívó hatása van, sebekre használjuk. Mézzel a teája köhögéstől is jó (Ráczné).

Vadgesztenye. Hasfájástól jó. Meg kell pergelni és úgy megfőzni, mint a feketekávé (Balogné). Felreszelve, egy féldeci pálinkába, aki megissza, megszűnik a csikarása (Borbélyné). Megreszelve jó pálinkába, megállítja a csikarást, még igen is (Céliné). Akinek vérhasa van, megreszelve s pályinkába meginni. Nem jóízű, de hasznos (Pásztorné).

Vadkender. A zsiros hajnak az a jó orvossága, ha tiszta pálinkába mossuk, de nem kell kiöblíteni, az majd kipárolog, de szünteti a zsirosságot és a haj csudára nő tőle, aztán vadkendert megfőzünk és a levével mossuk (Balogné).

Varadics. Régi hagyományos dolog, hogy ha a gyereknél előjön, hogy nagyon gilisztás, elmegy az anya egy olyan helyre, ahol varadics kóró virágot lehet szedni, de úgy, hogy a gyerek azt ne tudja és ne lássa, de otthol se legyen, mikor megfőzi. Csak mikor megfőzte, mint teának és a gyereket hazahívják, még azt is kívül az udvaron itassa meg vele, hogy az orrába ne mennyen a szaga. És elhajcsa a gilisztát a gyerektől (Balogné).²¹

Vereshagyma. Vékony levele gyülestül jó (Borbélyné).²²

Zab. Zabot főzünk és annak a levibe mossuk a haját. Ha zab nincsen, jó a szalmája is (Balogné).

Taktaszadán 74 növényt használt a népi gyógyászat. Bizonyára alkalmaztak többet is hajdan, de jelenleg már csak ennyire emlékszik az adatközlők egyre fogyó kis csapata. Ezt a 74 gyógynövényt több mint félszáz betegségre tudták kommandálni és alkalmazni. A gyógyszer alkalmazása legtöbbször szájon való bevétel útján történt, néhány esetben pedig bedörzsölés, belégzés, flastrom, vagy fürdés útján. A taktaszadai népi gyógyítók nemcsak növényekkel gyógyítottak, hanem másféle orvossággal, szerrel is. De míg a füves gyógyításnál gyógyszereiket és gyógymódjukat számos esetben igazolta, helybenhagyta a

tudomány, addig a nem füves orvosságai között már sok volt a tudomány mértéke alatti, semmit nem érő, furcsa, babonás, olykor nevetséges, sőt káros szer is. Ennek az ismertetése egy másik tanulmány feladata lesz majd, de azért néhányat mégis megemlítünk. Pl.:

Ájulás. Az ájulás környékezte embernek kommandálni, hogy csavargassa a nagy ujját, vagy az orrát (mindegy, hogy jobbra, vagy balra) s akkor megszűnik a szédülése, ájulása. *Agybavizelés* megszüntetésére kilenc csupasz egeret kell megsütni s tejbe, teába, vagy borba főzve megitatni a gyerekekkel (Balog G.). *Szemgyógyítás.* Hogyha az ember szemibe belemegy valami száalka, vagy piszok, úgyhogy tisztá vér van az embernek a szemibe, úgy hogy nem tudnak véle mit csinálni, én beleteszem az ember szemibe a rák szemit, az kiveszi belőle. Hanyatt kell feküdni, beleteszi a szeme pillájába és az ott járkal benne, mikor megtalálta, a könnyűvel kijön (Csonka József).²³

Vesztettség ellen a kőrishogár hasznos. A fejét levenni, a testit megszáritani, porrátorni és 2—3 bogár porával készült itallal megitatni a veszett embert. A veszett kutyának pedig kilenc bogarat kell adni. Balogné, Barcsáné, Pásztorné adatközlőim mind úgy alkalmazták ezt a „gyógyszer”-t, mely halálos mérge, de az ő alkalmazásukban embernél egyszer sem okozott halált.

A taktaszadai népi gyógyítók a múltban receptjeik s főképpen a betegek beléjük helyezett nagy bizodalma által sokszor végeztek sikeres gyógyítást, sok fájdalmat megennyhítettek, sok sebet behegesztettek a nagy népi patika, a taktaszadai határ növényeinek felhasználásával.

JEGYZETEK

1. A község történetét közli *Szabó Lajos*: Taktaszadai mondák. Budapest, 1975. 7—8.
2. *Jávorka Sándor—Csapody Vera*: Erdő-mező virágai. Budapest, 1950.
3. Pl. Hernádnémetiben „Szabó bácsi”, Berzéken a múlt században „egy tudós ember”, ma már nevét sem ismerik, csak híre maradt.
4. Messze környék híres tudósasszonya volt Tiszaúcon a múlt század végén Poceknikné, aki fűvekkel gyógyított. Szabó Lajos mondagyűjteményében számos feljegyzés szól arról, hogy a faluba betérő vándorok, koldusok miket kommandáltak a falu betegeinek.
5. *Buga László*: Gyógynövényeinkről. Budapest, é. n.
6. Taktaszadai boltos volt.
7. Ahol a szoknyát, kötényt derékon megkötötték, ott a „kötözőködés”.
8. A beléndek erősen mérgező hatását s gyógyszeriparunk csupán a tőleveleit használja fel.
9. *Martin Miklós*: Zsíros haj gyógyszere. Népszabadság XXVI. évf. 52. sz. 1968. március 2. 12.
10. A csalánt a 16. században még sokkal több betegség gyógyítására használta a magyar házipatika: fakadások ellen, gelyva (golyva) ellen, kólíka ellen, virga lankadása ellen, sebmossaásra, torokdaganat ellen, ebharapás ellen, szömölcs, var, rüh, kosz, süll, orrvérzés ellen, vizelet hajtásra s „felindítja a Barátokat és Apáczákat, hogy nyerítsenek.” — *Méliusz Juhász Péter*: Herbarium. Kolozsvár, 1578. 99—100.
11. Szeged vidékén még szakrális többletet is adnak hozzá és megszenteltetik: „Szegeden, Tápén, Nagykörűn a templomban fodormentát szoktak szenteltetni és foganatos orvosságnak tartják.” — *Bálint Sándor*: Sacra Hungaria. Kassa, 1944. 122.
12. Tudományos felhasználása: számarhurut, asztma elleni tea, paralízisben megbetegedett gyermekek utókezelésére ajánlják. — *Rápóti Jenő—Romvári Vilmos*: Gyógyító növények. Budapest, 1966.
13. Az infűnek tudomásom szerint a tudomány nem tulajdonít gyógyító erőt.
14. A kapotnyak erős hatása miatt háziszerként nem ajánlatos. Gyógyszeriparunk asztma elleni

- cseppeket készít belőle. — *Rápóti—Romvári* i. m. 104. A *Pótlék* taktaszadai határrész, illetve gát neve.
15. Gyógyiparban tudomásunk szerint nem használják.
  16. A kolokánt tudományosan nem minősítik gyógynövénynek.
  17. A legyezőfü tudományos felhasználása nem ismeretes.
  18. Még a közelmúltban is alkalmazták a községben, gyermekek altatására.
  19. Részletes alkalmazását olvashatjuk: *Szabó* i. m. 486—487.
  20. Közöltem „A sulyom gyűjtése és felhasználása a Takta mellékén” című tanulmányomban. — A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 13. 1974. 113—118.
  21. A varadicsot, melynek „belső hasznai” és „külső hasznai” vannak, már a 16. században így kommandálta *Méliusz Juhász Péter*: „A varadics levelét főzd meg borban, vagy tejben, add innya, a Galisztát kiüz. Próbált dolog (Herbarium 161. l.). Ez a több évszázados ősi recept, amely valószínűleg a predikátorok közvetítésével jutott el a népi mélybe, Taktaszadán mágikus, kuruzsló körítést is kapott, mert némi babonát is kevertek hozzá, ám a lényege, a haszna ugyanaz maradt: gilisztaűzés. A tudományos megállapítás is így minősíti ezt a növényt: „gilisztaűző varadics, kitűnő féregűző.” — *Jávorka—Csapody* i. m. 57.
  22. Ami Taktaszadán „gyűlés”-t tisztított, az a kb. 25 kilométerre fekvő Felsőzsolcán gyűlést okozott s ott a terhes anya tiltott étele, mert tőle a hiedelem szerint a csecsemőn 8—9 hónapos korában kilisek keletkezhetnek. — *Bene Zsuzsanna*: Adatok a népi embergyógyításhoz... Néprajzi Közlemények, IX. 1. 98.
  23. *Szabó Lajos*: A népi halászat emlékei Taktaszadán (Kézirat).

DIE ROLLE DER PFLANZEN IN DER VOLKSHEILKUNDE IN TAKTASZADA (Auszug)

Taktaszada ist eine Gemeinde mit 2400 ungarisch sprechenden Einwohnern im Komitat Borsod, in der Nähe von Szerencs, am rechten Ufer der Takta. Das Gemeindeland umfasst 4500 Katastraljoch. Die Heilpflanzen kommen auf den Feldern vor. Ein grosser Teil der Heilpflanzen wird auch wissenschaftlich anerkannt, es kommen aber auch Pflanzen vor — wenn auch in nicht grosser Anzahl — die in der Wissenschaft nicht als Heilpflanzen anerkannt werden. Auch die als schädlich, lebensgefährlich bezeichneten Pflanzen werden in der Volksheilkunde in Taktaszada als Heilpflanzen angewendet. Die heilende Wissenschaft wurde von Generation auf Generation überliefert und besonders von den Frauen gepflegt. Die Männer befassten sich mehr mit der Tierheilkunde.

Heute sind im Dorf nur noch 74 Pflanzen als Heilpflanzen bekannt. Unter ihnen werden folgende am häufigsten verwendet: *Robinia pseudoacacia*, *Pimpinella anisum*, *Ocinum basilicum*, *Hyoscyamus niger*, *Cnicus benedictus*, *Sambucus nigra*, *Arctium lappa*, *Mentha piperita*, *Satureja hortensis*, *Achillea millefolium*, *Urtica didica*, *Prunus avium*, *Helianthus tuberosus*, *Gratiola officinalis*, *Rosa canina*, *Mentha pulegium*, *Scopolia carniolica*, *Juglandis pericarpium folium*, *Nephrodium filix mas* rich, *Centaurium minus* mnch, *Glycerhiza glabra*, *Aristolochia clemantis* L, *Gypsophila paniculata* L, *Lamium album*, *Althaeae folium*, *Artemisia absinthium*, *Symphytum officinale* L., *Pinus*, *Mentha crispa* L, *Salix alba* L., *Convallaria majalis* L., *Drosera rotundifolia*, *Tilia cordata* mill., *Thymus serpyllum*, *Matricaria chamomilla*, *Asarum Europaeum* L., *Humulus lupulus* L., *Filipendula ulmaria* maxim., *Linium usitatissimum* L., *Papaver somniferum*, *Prunus cerasus*, *Berberis vulgaris*, *Equisetum arvense*, *Atropa belladonna*, *Helianthus annuus*, *Anthyllis vulneraria*, *Elaeagnus angustifolia*, *Verbascum phlomoides*, *Marrubium vulgare*, *Petroselinum hortense* Hoffm., *Papaver rhoeas*, *Rosmarinus officinalis*, *Saxifragaceae*, *Trapa natans*, *Consolida orientalis* Schröd., *Rubus caesius*, *Vitis vinifera*, *Scillae bublus*, *Stachys annua*, *Cucurbita*, *Quercus glandes*, *Plantago lanceolata*, *Aesculus hippocastanum* L., *Cannabinacerae*, *Tanacetum vulgare* L., *Avena sativa*, *Allium Cepa*, usw.

Die Anwendung der Heilmittel erfolgte meistens per os, in einigen Fällen durch Einreibungen, Inhallieren, als Bad oder Pflaster. Die Heilkundigen aus

Taktaszada heilten nicht nur mit Heilpflanzen, sondern auch mit anderen Volksheilmitteln. Während die Mittel und Methoden der Kräuterheilkunde in vielen Fällen von der Wissenschaft bestätigt wurden, kommen unter den nicht pflanzlichen Heilmitteln sehr viele merkwürdige, abergläubische und schädliche Mittel vor.

SZABÓNÉ, RÓZSA FUTÓ